

Comité „Levensvragen“

het wezen
van het christendom.

Lezing gehouden door Prof. Dr. H. Dooyeweerd.
Zondag 1 Maart 1942.

Het wezen van het Christendom.

't Heeft allen zin juist in dezen tijd over het wezen van het Christendom te spreken. Velen beseffen nauwelijks meer, wat de Christelijke religie naar haar innerlijken aard is.

Dit is te wijten aan de vele denatureeringen, die het Christendom in den loop der eeuwen heeft ondergaan, daar de menschheid er steeds op uit was zich aan zijn radicale greep te onttrekken door het aan te passen, te accomodeeren aan de religieuze grondmotieven, die, eerst de Grieksch-Romeinsche cultuur en later de modern-humanistische hebben beheerscht.

In die accomodatiepogingen heeft eerst de Grieksche wijsbegeerte zich als een woekerplant om de Christelijke geloofsstellingen geslingerd. En in den modernen tijd heeft de humanistische persoonlijkheids- en redereligie die geloofsstellingen ondermijnd, door ze in humanistischen zin te interpreteren.

Zoo werd voor veler besef het wezen van het Christendom teruggebracht tot een zedeleer: de leer van de algemeene naastenliefde gegrond in het redelijk geloof aan God, deugd en onsterfelijkheid. De Christus werd slechts als ideaal-mensch erkend, als het verheven voorbeeld van deugd en opofferingsgezindheid.

Reeds in de renaissancetijd werd onder den naam van een zgn. universeel-theïsme de opvatting verkondigd, dat het Christendom slechts de hoogste trap vertegenwoordigt in de ontwikkeling van een natuurlijk religieus besef der menschheid, dat zich geleidelijk van bijgeloovigheid en magie gaat bevrijden, om eindelijk in klaren redelijken vorm de grondwahrheden van iedere godsdienst tot uitdrukking te brengen.

Het humanisme, dat slechts een religie was van de menschelijke persoonlijkheid, vereenzelvigde zich met het Christendom.

In zijn strijd voor de vooruitgang pretendeerde het slechts de cultuur in christelijken zin te ontwikkelen.

Toen nu sinds het laatst van de vorige eeuw zich anti-humanistische cultuur machten in het avondland geldend maakten, meenden velen, dat de strijd vóór of tegen de humanistische ideeën een strijd vóór of tegen het Christendom zou zijn.

De verwarring werd echter nog grooter, toen in den jongsten tijd juist anti-humanistische stroomingen zich als de verdedigers van het "positieve Christendom" gingen opwerpen.

Het Christendom scheen wel de natuur van het kameleon te bezitten. Het scheen uit duizend verschillende monden te spreken en telkens een anderen inhoud aan te nemen al naar gelang het de tijdgeest behaagde.

Nu was er wel is waar continuïteit in de kerkelijke geloofsleer. Maar sinds de verlichtingstijd had de kerk bij zeer velen haar vroeger aanzien verloren. De critiek op de kerk, haar conservatisme en achterlijkheid namen hand over hand toe. En ook in de kerk zelve deed het zgn. modernisme zijn intrede. De kansel werd veelszins gebruikt voor de propageering van de verlichtingsdenkbeelden.

Naarmate de invloed van dit modernisme toenam ging het niet meer aan de aloude belijdenis in leer en leven te handhaven. Hier te lande brokkelde de volkskerk uit den tijd der reformatie steeds meer af.

Verschillende groepen, die aan de belijdenis trouw bleven, verlieten haar en gingen tot nieuwe kerkformatie over, die slechts voortzetting van de oude bedoelde te zijn.

In onze eigen eeuw nam het verschijnsel der onkerkelijkheid angstwekkende afmetingen aan. Want de onkerkelijkheid ging hand in hand met

een innerlijke vervreemding van het Christelijk geloof. Bij onderzoek op de openbare scholen bleken vele kinderen van den Bijbel slechts van hooren zeggen iets af te weten, zoodat van de zijde van de voorstanders van het openbaar onderwijs zelfs een actie werd begonnen voor een wederinvoering van bijbelonderricht uit cultureele overwegingen.

Thans zien wij de reactie: het redegeloof is ondergraven in de groote cultuurcrisis, die uit het historisme geboren is.

In het licht van dezen toestand krijgt de vraag: Wat is het wezen van het Christendom? wel een bijzonder relief. Het is maar niet een theoretische vraag, waarvan de beantwoording een wetenschappelijke belangstelling bevredigt.

Zoodra de Christelijke religie U inderdaad haar wezen gaat onthullen, beteekent dat voor U een crisis in Uw heele bestaan. De diepste kern van Uw wezen is er mee gemoeid. Ge zult of met heel de inzet van Uw persoonlijkheid in verzet komen of ge zult onder de machtige werking van Gods Geest, die in het Evangelie werkt, innerlijk verbrijzeld worden en U onvoorwaardelijk overgeven.

Zij, die de Christelijke religie slechts als een theorie in den mond hebben, zijn met haar wezen nog nimmer in werkelijke aanraking geweest, al gelden zij in het leven als rechtzinnig.

Wat is dan wel het wezen van het Christendom? Het is de absolute en radicale omwenteling tegenover alle religieuze maatstaven, die de mensch van zichzelf uit aanlegt.

Daarom laat het Christendom zich met geen enkelen anderen godsdienst vergelijken

Het is als de goddelijke blikseminslag in alle religieuze voorstellingen, die de van God afgevallen mensch zich in den loop van de geschiedenis gevormd had.

Het grondthema van het Christendom is dat van schepping, zondeval en verlossing in Christus Jezus.

Schepping: dit keert de verhouding tusschen God en mensch radicaal om. God schiep den mensch naar Zijn beeld. Datgene, wat de mensch in den kern van zijn bestaan is, kan hij slechts weten, als hij God kent, Die hem geschapen heeft. Niets kan de mensch tegenover God als eigen zelfstandig bezit handhaven. De mensch keerde deze verhouding om: hij schiep zich zijn God naar zijn beeld en vroeg zich af of dit Godsbeeld zijn diepste behoeften bevredigde. Was dit niet het geval, dan wendde hij zich tot een anderen godsdienst, die hem meer bevrediging beloofde te schenken. De maatstaf was steeds de menschelijke en dan van den mensch, die begonnen was de verhouding tot God of revolutionnaire wijze om te keeren.

Het Christendom leert ons God kennen uit Zijn Woord-openbaring: als de Absolute, Die geen macht tegenover zich heeft. Wij zijn volkomen van Hem afhankelijk, geen atoom van ons bestaan is aan Hem onttrokken.

Hoe stond nu het Griekendom tegenover de scheppingsleer? In het Grieksche religieuze besef heerschte een onverzoende spanning tusschen twee motieven, waarvan het eene aan de oudere natuurgodsdienst en het andere aan de nieuwere cultuurreligie ontleend was.

In de oude natuurgodsdienst werd de Godheid nog niet in een bepaalden vorm voorgesteld. Men oriënteerde zijn Godsvoorstelling aan het proces van gestadige vervloeiing van geboorte en sterven, opgang en ondergang, waaraan alles onderworpen is, wat in een vasten vorm aan gestalte verschijnt. In dit proces zag de Griek doorwerken de macht van een onberekenbaar lot, dat hij de "anangkà" noemde.

De nieuwe cultuur-religie daarentegen vergoddelijkte het principe van vorm, maat en harmonie, dat in de Grieksche cultuur zijn belichaming vond. De Olympische godenwereld vertegenwoordigde de lichtende glans der Grieksche beschaving.

Nu trachtte de cultuur-religie de oudere natuur-godsdiensden aan zich aan te passen en in zich op te nemen. Deze poging kon echter niet gelukken, eensdeels hierom niet, omdat de nieuwe religie de diepste levensproblemen, die van leven en sterven, die in de natuurgodsdiensden in het centrum stonden, negeerde.

De Olympische goden waren den mensch slechts van nut, zoolang hij gezond en sterk door het leven ging. Zoodra de "anangkè" zijn dood besloten had, trokken zij zich terug, omdat zij iedere aanraking met ziekte en sterven schuwden.

Anderdeels maakte de cultuur-religie ook geen ernst met de zedelijke maatstaven. De Olympische goden waren behept met alle menschelijke ondeugden.

Wanneer nu de Grieksche wijsbegeerte opkomt, wordt deze van meet af beheerscht door een religieus grondthema, waarin de onverzoende spanning tusschen natuur- en cultuur-religie tot uitdrukking kwam. Dit grondthema was dat inzake de verhouding tusschen vorm en materie.

Het vorm-principe was uiteraard aan de cultuurgodsdiensden ontleend, het materie-principe of het principe van het vormlooze, van het proces der gestadige wording of vervloeiing aller dingen, was aan de natuur-religie ontleend.

Aanvankelijk keert het Grieksche denken zich met een duidelijk religieus accent tegen het vorm-principe. Het vormlooze, de chaos, wordt tot goddelijke oorsprong aller dingen verheven. Het ontstaan der vormen wordt uitdrukkelijk een onrecht genoemd. Het is dus rechtvaardig, dat alles, wat bestaat, weer ondergaat.

Eerst geleidelijk krijgt het vorm-principe de voorrang, maar niet, dan nadat het Grieksche denken gepoogd had de cultuur-religie tot een zuiverder vorm te brengen en haar onvolkomenheden aan te vullen. Dit gebeurt op deze wijze, dat men de godheid vat als de oorsprong van alle vorm en haar een redelijk-zedelijk karakter toekend.

Deze redelijke god vormt de wereld uit een chaotische materie tot een kosmos. Hij vindt daarbij echter steeds de materie als een eigenmachtige factor tegenover zich. Van eigenlijke schepping kan op dit standpunt geen sprake zijn.

De stelling: uit niets kan niets worden, werd door de Grieksche wijsbegeerte in den tijd van de verspreiding der Christelijke geloofsleer als een axioma tegenover de laatste gesteld.

In nauwe samenhang met de kennis van God als den Schepper aller dingen staat de Christelijke openbaring van de kern of de wortel van het menschelijk bestaan. De zelfkennis is volledig afhankelijk van de kennis omtrent God. De mensch leeft in de tijdelijke wereld en zijn bestaan vertoont hier een veelheid van aspecten, een veelheid van functies.

Waar ligt de diepere wortel van dit veelzijdig bestaan? In het Grieksche denken was dit de rede. Zoolals men zich ook de godheid voorstelde als de absolute rede. Maar men moest toegeven, dat de rede in het menschelijk leven niet alles beheerschen kan. Daarom werd tegenover de redelijke ziel als een zelfstandige macht het materie-lichaam gesteld, dat steeds weer de mensch in de zinnelijkheid zoekt af te trekken.

Helaas is deze opvatting onder Griekschen invloed ook in Christelijken kring verbreid.

Maar de Schrift leert ons geheel iets anders. Alle tijdelijke functies van den mensch, het denken inbegrepen, zijn betrokken op een religieus centrum, waarin alle levenskrachten worden samengetrokken. Dit is het hart van den mensch, in de Schrift ook zijn ziel of geest genoemd. En daartegenover is heel het tijdelijk bestaan het lichaam, dat uit de ziel zijn richtlijn ontvangt.

Eerst als we dit gezien hebben, leeren we iets verstaan van de radicale beteekenis van de zondeval. De mensch heeft zich in de zondeval van God, zijn Schepper afgewend en gemeend, gelijk God te zijn, d.w.z. bestaan in zichzelf te hebben.

Van nu aan trad in de geestelijke dood en deze geestelijke dood sleepte heel de schepping mee. De mensch, in den wortel van zijn bestaan verdorven, verliest daarmee niet het religieuze concentratiepunt. Maar de religieuze concentratie zijner krachten wordt nu principieel afgodisch gericht.

De mensch gaat zijn God zoeken in het tijdelijke en verheft dus het tijdelijke tot het eeuwige.

In onmiddellijk verband hiermede staat zijn gemis aan zelfkennis. Waar zoekt de mensch zijn ik, zijn zelfheid? Sommigen in 't gevoel, anderen in de rede, weer anderen in de materie.

Maar de Goddelijke Woordenopenbaring is voor al deze afvallige opvattingen een verterend vuur. Ze onthult ons den verborgen wortel van ons bestaan en ze leert ons daardoor de ontzaggelijke verantwoordelijkheid daarvan kennen.

Zij, die van het Christendom een redelijk-zedelijke theorie hebben gemaakt, hebben kern en wezen van het Christendom weggesneden. Wanneer de menschelijke natuur in de rede haar centrum vond, dan zou er geen zondeval plaats gehad kunnen hebben. Men zou alleen van redelijke afdwalingen hebben kunnen spreken. Maar het geloof in de rede is in den vuurproef van de wereldcatastrophen van 1914 en 1940 radicaal aan 't wankelen gekomen. De rede bleek zelve een instrument, dat geheel andere klanken voortbrengt, naar gelang de verborgen speler op dit instrument er een ander toonstuk op speelt.

Niet de rede, maar de religie beheerscht de geschiedenis van het menschengeslacht. En door de zondeval werkt de geestelijke dood ook in de menschelijke natuur door.

Vanuit rede-standpunt stelt men de vraag, hoe men God ondanks dit vreeselijk beloop der zondedoerwerking kan rechtvaardigen. Dit is weer de revolutionaire omkeering van de ware verhoudingen. Niet God, maar het zondig menschengeslacht behoeft rechtvaardiging en het pleit wordt niet gevoerd voor de rechtbank der menschelijke rede, maar voor het gericht Gods.

God heeft de wereld, die Hij geschapen heeft, liefgehad met Zijn volkomen Goddelijke liefde. De mensch, die naar zijn goddelijke roeping en vrijheid heel de tijdelijke schepping tot Gods verheerlijking had te brengen, heeft dit scheppingswerk in den wortel verdorven.

God openbaart daardoor Zijn onpeilbare liefde jegens ons, dat Hij Zijn Zoon, het eeuwige Woord, waardoor alle dingen geschapen zijn, in de zondige wereld gezonden heeft om in onze plaats de eeuwige straf voor de zonde te lijden.

D.w.z. God zelve, in den persoon van Christus Jezus, neemt op zich de smaad en vloek van de zondeschild. Het Woord is vleesch geworden en heeft onder ons gewoond.

Christus' geheele bestaan, vanaf Zijn geboorte tot Zijn kruisdood was

één gang van smart en lijden. Maar Hij heeft de zijnen liefgehad tot het einde. In de ontzettende worsteling met den Satan heeft Hij de beslissende, radicale overwinning behaald. Hij heeft een radicale verlossing te weeg gebracht, omdat Hij de schepping in haar religieuzen wortel heeft omgezet en de liefdesgemeenschap met God heeft hersteld.

Christus Jezus heeft gezegd: "Ik ben de weg, de waarheid en het leven."

Hij is de weg: Er is geen andere weg tot God dan door Christus Jezus, omdat de radicale zondesschuld slechts door een even radicaal Goddelijk offer kan worden weggenomen.

Hij is de waarheid: Christus Jezus en Hij alleen kon dit van zichzelf zeggen. Hij ontmaskerde alle leugen, alle veinzerij, alle dubbelhartigheid.

Hij ging in tot de huizen der verachten, der melaatschen, der paria's. En Hij sprak tot hen de waarheid, vol liefde en mededoogen. Hij liet hen zien, dat ze volkomen verloren waren. Zij moesten Hem met beide armen omvatten, wilden ze behouden worden.

De orthodoxe Farizeeërs konden het verblindend licht der waarheid evenmin verdragen als de geleerde, wijsgeerige Grieken. Den Joden een erge- nis, den Grieken een dwaasheid was dit Evangelie. Maar het was de eenige weg uit den dood tot het leven.

Want Christus is ons het leven geworden, omdat Hij vrijwillig, in on- metelijke zondaarsliefde, de eeuwige geestelijke dood voor ons ondergaan heeft.

Na de ontzettende lijdensweg van zijn Gethsémané en Golgotha, na de drie dagen van grafstilte in den hof van Jozef van Arimathea volgt de goddelijke ontknooping van het werelddrama, door de zondeval van het men- schengeslacht in beweging gebracht:

Christ ist erstanden
Aus der Verwesungs Schosz,
Reiszet von Banden
Freudig euch los.

Uit de dood rijst het leven der herboren schepping door Christus' op- standing.

Dit is de Goddelijke waarheid, geen fantasie van het religieus verbeel- dingsvermogen. Want Christus leeft in alle eeuwigheid. Hij werkt elken dag, ook in de ontzaggelijke catastrophie van dezen tijd. Deze ontzettende tijd, waarin de wereld van Noord tot Zuid, van Oost tot West in vlam staat, is door Christus voorspeld: Al deze dingen moeten geschieden en nog is het einde niet.

Zij moeten geschieden. Zij zijn de proef op de som. De doorwerking van de zonde is de dood in duizendvoudigen vorm en gedaante.

Maar Christus waakt en bidt tot Zijn Vader, Die in de hemelen is.

Voor wie in Hem gelooven is het einde de overwinning van zijn Konin- krijk.

Want slechts schijnbaar spelen 's werelds machtigen een eigenmachtige rol in den loop der dingen. God slaat en tuchtigt de wereld, omdat zij Hem blijft verwerpen en meent het buiten Hem te kunnen stellen.

Maar voor wie in Christus geborgen zijn is de tijdelijke beproeving en doodsbedreiging niets in vergelijking tot de eeuwige heerlijkheid, die hen zal worden geopenbaard. Om met Paulus te spreken: "Ik ben verzekerd, dat nòch dood, nòch leven, nòch engelen, nòch overheden, nòch machten, nòch hoogte, nòch diepte, nòch eenig ander schepsel mij zal kunnen schei- den van de liefde, welke is in Christus Jezus, onzen Heere".